

ביאורים

כפי שכבר ראינו אתמול, הפרישות החיובית היא דבר חשוב ונצרך מאוד, ורק בעזרתה יכול האדם לדבוק בה' באמת.

הרמח"ל מוסיף ומבאר, שלמרות שמדרגת הפרישות מאוד יסודית וחשובה, היא אינה מתאימה לכולם. מדרגה גבוהה זו של פרישה מדברית ההיתר הינה מדרגה מיוחדת המתאימה רק לצדיקי הדור.

ומה עם האנשים הפשוטים? אמת, גם האנשים הפשוטים שייכים למדרגה זו, אבל לא בעצמם ממש, אלא על ידי צדיקי הדור. כאשר מגיעים צדיקי הדור למדרגה גבוהה זו, הם אינם מגיעים לשם באופן פרטי. הגעתו של צדיק הדור למדרגת הפרישות, הינה מעין מילוי שליחות בשם כל העם, ולכן הוא מוכה בזה את כולם.

ויש גם פרישות שלילית. הפרישות השלילית היא הניכור של האדם אל עולם החומר, והניסיון להתעלם מכך שיש לאדם גם צרכים חומריים. כאשר האדם מנסה לבטל את עולם החומר, ולהתנזר ממנו כאילו אינו קיים, הריהו מנסה לטעון שכביכול ה'חומר' אינו יצירה אלוהית, ושלא מוטל על האדם לדאוג גם לצד החומרי.

כללו של דבר: כשברא הקב"ה את העולם הוא ברא בו חומר ורוח, ולכן לא שייך להתעלם מאף אחד מהם. כאשר האדם עושה בהם שימוש נכון, התואם את מגמתו של כל אחד מהם, הריהו הולך בדרך הישר. אולם כאשר האדם יוצא מהמסלול ו'חונק' צד אחד, הוא נלחם ביצירה אלוהית, ונקרא חוטא. בפרישות החיובית אין האדם מבטל את הצד החומרי ומוחקו, אלא מעמידו על מקומו הנכון כדי שהוא לא יסחף את האדם למקומות מסוכנים של שקיעה חומרית.

הרחבות

• הסכנה שבפרישות שלא בזמנה

ואין רב הצבור יכולים להיות חסידים, אָבֵל דִּי לְהֵם שְׁיֵהוּ צְדִיקִים. בעבודת ה' האדם תמיד צריך להיזהר מלקפוץ ומלדלג באופן שבו ינהג באופן מרוחק מהמדרגה שאליה הגיע. במיוחד במידת הפרישות - אם האדם לא ידע להיזהר ולהישמר, עלולה התביעה הפנימית שלו לחיים נורמליים "להתפרץ", ולהזיק לו ולעולמו הרוחני. וכפי שכתב ריה"ל: "ואך בזמן הזה ובמקום הזה והעם הזה ואין חזון נפרץ, עם מיעוט החכמה הקנויה והעדר החכמה ההיא הטבעית (כלומר במצבנו בגלות), מי שהכניס עצמו להיזר בפרישות, כבר הכניס נפשו בייסורין וחולי נפשי וגשמי (מכניס עצמו למקום הסכנה)... ויישאר בעתי היום והלילה ונפשו תתבענו בכוחותיה אשר נטבעה עליהם (כוחות הנפש יבקשו את שמגיע להם), מהשמע והראייה והדיבור והעסק והאכילה והשתיה והמשגל והרוח בממון ותקנת ביתו ועזרת דלים ועזר התורה בממונו, כשיראה שום קלקול הלא יישאר מתחרט על מה שקשר נפשו אליו, ויוסיף בחרטתו רוחק מהעניין האלוהי אשר טרח להתקרב אליו" [כוזרי ג, א]. נפש כל כך מיוסרת לא מתקרבת בעצמה אל ה' ואף לאחרים איננה מועילה. אדרבא, רק נזק היא מביאה לעצמה: "אבל מי שלא גברו בחילו (בכוחו) בקדושה עליונה כזאת... וירבו בתעניות וסגופים, והלב ריק ומצטער על כל הסבל הרב אשר הניח עליו, לא יועילו מאומה, לא לנפשם ולא לדורם" [אגרות ראייה א, עג].

ואם תשאל ותאמר, אם פן אפוא, שזה דבר מצטרף ומכרח, למה לא גזרו עליו החכמים, כמו שגזרו על הסגירות ותקנות שגזרו? הנה התשובה מבארת ופשוטה, פי לא גזרו חכמים גזרה אלא אם פן רב הצבור יכולים לעמוד בה, ואין רב הצבור יכולים להיות חסידים, אָבֵל דִּי לְהֵם שְׁיֵהוּ צְדִיקִים.

אף השרידים אשר בעם, החפצים לזכות לקרבתו, יתברר ולזכות בזכותם לכל שאר ההמון הנתלה בס, להם מגיע לקיים משנת חסידים אשר לא יכלו לקיים האחרים, הם הם סדרת הפרישות האלה, פי בזה בחר ה', שפיון שאי אפשר לאמה שתהיה קלה שיה במעלה אחת, פי יש בעם מדרגות מדרגות, איש לפי שכלו, הנה לפחות יחיד סגלה ימצאו אשר יכינו את עצמם הכנה גמורה, ועל ידי המוכנים יזכו גם הבולתי מוכנים אל אהבתו יתברר והשראת שכינתו, וכענין שדרשו זכרונם לברכה בארבעה מינים שבבולב^ו (ויקרא רבה ל, יב), "בואו אלה ויכפרו על אלה". וכבר מצאנו לאליהו זכור לטוב שאמר לרבי יהושע בן לוי במעשה דעולא בר קושב (עיין ירושלמי תרומות פרק ת, הלכה ט) כשהשיבו, "ולא משנה היא?" אף הוא אמר לו, "וכי משנת חסידים היא?".

אף הפרישות הרע הוא פדרר הגויים הסכלים, אשר לא די שאינם לוקחים מן העולם מה שאין להם הכרח בו, אלא שפבר ימנעו מעצמם גם את המכרח וייסרו גופם בייסורין ודברים זרים אשר לא חפץ בהם ה' כלל, אלא אדרבא חכמים אמרו (תענית כב ע"ב), "אסור לאדם שיסגף עצמו", ובענין הצדקה אמרו (ירושלמי פאה פרק ת, הלכה ט), "כל מי שצריך לטל ואינו נוטל, הרי זה שופך דמים", וכן אמרו (תענית כב ע"ב), "לנפש חיה" (בראשית ב, ז) - "נשמה שנתתי בה החיה אותה", ואמרו (שם יא ע"א), "כל היושב בתענית נקרא חוטא", והעמידוהו בדלא מצי מצער נפשיה. והלל היה אומר (משלי יא, ז), "גומל נפשו איש חסד", על אכילת הבקר, והיה רוחץ פניו וידיו לכבוד קונו, קל-וחמר מדיקנאות^ו המלכים (עיין ויקרא רבה לד, א).

הרי לך הכלל האמתי, שכל מה שאינו מכרח לאדם בעניני העולם הזה ראוי לו שיפרש מהם, וכל מה שהוא מכרח לו מאיזה טעם שיהיה, כיון שהוא מכרח לו, אם הוא פורש ממנו, הרי זה חוטא. הנה זה כלל נאמן. אף משפט הפרטים על פי הכלל הזה אינו מסור אלא אל שקול הדעת, ולפי שכלו והלל איש, פי אי אפשר לקבץ כל הפרטים, פי רבים הם, ואין שכל האדם יכול להקיף על כלם אלא דבר דבר בעתו.

חז"ל לא גזרו שהפרישות תהיה חובה כי רוב הצבור אינו יכול לעמוד בה

הפרישות הרעה - להימנע מהמכרח ולנהוג בסיגופים

סיכום דרכי הפרישות הכלליות

מגיע - ראוי. **בארבעה מינים שבבולב** - שכידוע, כל מין מארבעת המינים רומז לקבוצה אחרת מעם ישראל. **משנת חסידים היא** - כלומר, אף על פי שנהגת כהלכה, ראוי אתה שתחמיר על עצמך כמנהג חסידות. **בדלא מצי מצער נפשיה** - במי שאינו מסוגל לצער עצמו בלא להיזקק בבריאותו. **דיקנאות** - פסלים בדמות המלך שרגילים לרחצם.

ביאורים

לאחר שלמדנו מהי הפרישות הרצויה ומהי הפרישות שאינה רצויה, עובר הרמח"ל לעסוק בסוגים השונים של הפרישות. הרמח"ל מגדיר שישנם שלשה סוגים של פרישות, והוא מפרטם אחד לאחד.

בכדי לעמוד כראוי על מהותה של הפרישות, ולהפוך אותה לחלק מהחיים שלנו, לא די בידיעה רחבה וכוללת שיש מושג כזה של פרישות, אלא ישנו צורך לעמוד על הגוונים השונים של הפרישות. הרמח"ל טורח ומפרט לנו כל מין ומין ממיני הפרישות, בכדי לעוררנו להכרה רחבה ומקיפה, שמכילה בתוכה את כל הגוונים השונים של האדם.

הפרישות בהנאות - פרישות זו כוללת בתוכה את הצורך של האדם להתגבר על עצמו, ולא לעסוק יותר מדי במילוי צרכיו הגשמיים, כפי שהארכנו כבר בימים קודמים.

הפרישות בדינים - פרישות זו תובעת מן האדם להתרומם מעל העיסוק התמידי בשאלת המותר והאסור על פי ההגדרה היבשה. פרישות זו נועדה לרומם את האדם למצב בו הוא מתרחק מן האיסורים מאוד מאוד, עד שכל מה שיש בו שמץ של קרבה לאיסור הוא נמנע מלעסוק בו.

הפרישות במנהגים - אמנם ידוע ומפורסם שכאשר אדם נמצא בחברה טובה הוא מושפע ממנה לטובה, אבל עם כל זה מלמדנו הרמח"ל שלמרות זאת לעתים יש מקום לפרוש גם מהחברה הטובה. העיסוק של האדם בענייני יראת ה' הינו עיסוק שמצריך התאמה מלאה לעולמו הפנימי של האדם. כדי שיוכל האדם להגיע למצב בו הוא פועל בהתאמה מלאה לנפש שלו, יש צורך חיוני שהאדם יפרוש לעיתים מהחברה ויעסוק בשאלה הפרטית היכן הוא נמצא, ומה מתאים לו עכשיו.

כאשר לוקח האדם את שלושת סוגי הפרישה הללו, ומשריש אותם בתוכו באמת, מתחולל באדם שינוי עמוק ופנימי, אשר כולל בתוכו התנהלות חדשה ומקיפה בכל מעשיו והרגליו.

הרחבות

• חשיבות השליטה על הדיבור

למעט דבורו וליצהר מן השיחה בטלה. הגר"א יצא למסע לכיוון ארץ ישראל, ובצאתו השאיר לבני משפחתו איגרת (הנקראת עלים לתרופה), עם כמה הנהגות חשובות. הוא כותב שם: "ועד יום מותו צריך האדם להתייטר, ולא בתעניתים (תענית) וסיגופים, רק ברסן פיו ובתאוותו. וזה התשובה, וזה כל פרי העולם הבא... וזהו יותר מכל התעניתים וסיגופים בעולם. וכל רגע ורגע שאדם חוסם פיו, זוכה לאור הגנוז שאין מלאך וברייה יכולים לשער... ובזה יכוּפּר לו כל עוון וניצול משאל תחתית כמו שכתוב: "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו", "מוות וחיים ביד הלשון", אוי למי שממית עצמו בשביל דיבור אחד ומה יתרון לבעל הלשון".

פרק יד - בחלקי הפרישות

חלקי הפרישות הראשיים שלשה. כי הנה יש פרישות בהנאות, פרישות בדינים, פרישות במנהגים: יש שלושה תחומים בפרישות. הראשון - בהנאות, והשני - בדינים, והשלישי - בחלקי הפרישות. והנה יש פרישות בהנאות, והנה יש פרישות בדינים, והנה יש פרישות במנהגים. והנה יש פרישות בחלקי הפרישות. והנה יש פרישות בחלקי הפרישות. והנה יש פרישות בחלקי הפרישות.

הפרישות בדינים הוא להחמיר בהם תמיד לחוש אפלו לדברי יחיד במחלקות אם טעמו נראה אפלו שאין הלכה כמותו, ובתנאי שלא יהיה חמור קלו, ולהחמיר בספקות אפלו במקום שאפשר להקל בהם. וכבר בארו לנו החכמים זכרונם לברכה (חולין לו ע"ב), מאמר יחזקאל, "הנה נפשי לא מטמא ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה, ולא בא בפי בשר פגול" (יחזקאל ד, ד) - "שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם ולא אכלתי מבשר כוס כוס".

והנה כל זה מתר הוא מן הדין ודאי אלא איהו דאחמיר אנפשיה. וכבר זכרתי למעלה שאין ללמוד ממה שהתר על כל ישראל, לפרושים שיש להם להרחיק מן הפעור ומן הדומה לו ומן הדומה לדומה. וכן אמר מר עוקבא (שם קה ע"א), "אנא בהאי מלתא חלא בר חמרא לגבי אבא, דאלו אבא כד אכל בשרא האידינא לא הוה אכל גבינא עד למחר כי השתא, ואנא בהאי סעודתא לא אכילנא בסעודתא אחריתא אכילנא", ובדאי שאין פסק ההלכה כמו שהיה אביו עושה, שאם לא כן לא היה מר עוקבא עושה נגד זה, אלא שאביו מחמיר היה בפרישותו ולכך היה מר עוקבא קורא עצמו חלא בר חמרא, לפי שלא היה פורש כל כך כמוהו.

והפרישות במנהגים הוא התבודדות וההבדל מן החברה המדינית, לפנות לבו אל העבודה וההתבוננות בה כראוי, ובתנאי שלא יטה גם בזה אל הקצה האחר, שכתב אמרו זכרונם לברכה (כתובות יז ע"א), "לעולם תהא דעתו של אדם מערבת עם הבריות", וכן אמרו (ברכות סג ע"ב), "חרב אל הבדים ונאלו" (ירמיה נ, לו) - "חרב על שונאייהם של תלמידי-חכמים שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה", אלא יתחבר האדם עם הטובים זמן מה שמצטרף לו ללמודו או לפנותו ויתבודד אחר כך להדבק באלקיו ולהשיג דרכי הישר והעבודה האמתית. ובכלל זה - למעט דבורו וליצהר מן השיחה בטלה ושללא להסתפל חוץ מארבע אמותיו וכל פיוצא בזה מן העניינים שהאדם מרגיל את עצמו בהם עד שנושאים לו בטבע אל תנועותיו.

והנה שלשת החלקים, אף על פי שאמרתים להם בכללים קצרים, הנך רואה שהם כוללים פעולות רבות מפעולות האדם, וכבר אמרתי להם שהפרטים - אי אפשר למסר כי אם לשקול הדעת, להישיר אותם על ישר הכלל ואמתו.

בשמועות - בשמיעת שירים וכד'. **חמרו קלו** - החומרא מביאה לידי קולא. **בשר כוס כוס** - בשר בהמה חולה שנשחטה בטרם תמות. **איהו דאחמיר אנפשיה** - הוא החמיר על עצמו. **אנא בהאי מלתא חלא בר חמרא וכו'** - אני בעניין זה גרוע כחומץ בן יין ביחס לאבי. אבי כשאכל בשר המתין ולא אכל גבינה עד למחרת באותה בשעה, ואני ממתין רק עד הסעודה הבאה. **המדינית** - חברתית. **הקצה האחר** - פרישות גמורה מן החברה. **שונאייהם** - הכוונה בלשון סגי נהור. **בד בבד** - לבד, ואינם לומדים זה עם זה. **שונאים לו** - שנקבעים בו. **להישיר** - להתאים.

ביאורים

אחד מהדברים המסובכים ביותר שאנו נתקלים בהם כשאנו רוצים להתקדם ולהתעלות, הוא היכולת לשנות את ההרגלים שלנו. גם לאחר שעמלנו ולמדנו את פרטיה השונים של המדרגה החדשה אותה אנו רוצים לרכוש לעצמנו, עדיין חסרה לנו עיקר המלאכה הקשה, והיא העבודה בפועל של שינוי דרכינו. כמענה ישיר למורכבות זו סידר הרמח"ל את ספרו כך שלאחר הביורור של מהות כל אחת מהמידות הוא מסביר גם מהי הדרך לקנות את אותה מידה.

בפרקנו העוסק בדרך קניית הפרישות, עומד הרמח"ל על הדרך הנצרכת כדי לקנות את הפרישות.

השלב הראשון של קניין הפרישות הוא ההתבוננות השכלית על התאוות המושכות את האדם. התבוננות ישירה ומפוקחת על התאוות יוצרת באדם השקפה בריאה ונכונה ביחס אליהן, וכך לומד האדם לזהות עד כמה מגוחכת היא ההליכה אחר התאוה. לאחר שהאדם מתרגל להשקיף על תאוותיו בצורה נכונה, ממילא חודרים הדברים פנימה. כאשר חודרים הדברים ללבו של האדם, נמנע האדם ממצב מביך בו הוא נשלט על ידי תאוותיו, ואז הוא מתחיל לשלוט בהן ולכוונן.

אחד מהדברים שיוצרים אצל האדם תפיסה עקומה ביחס לתאוות, וכתוצאה מכך גורמים לו להימשך אחריהן, היא החברה. פעמים רבות חי האדם בסביבה שהתאוות הן עניין מרכזי בחייה, ובמקרים כאלה קשה לאדם להצליח ולשנות את תפיסתו. המצאותו של אדם בחברה בעייתית שכזו מציבה אותו באופן בלתי מודע במקום שחי מסביב לערכים זולים, ולשם כך עליו לעשות ניתוק מסוים מהחברה.

כאשר האדם עוסק בביורור אמיתי על עניינה של התאוה ובעקבות כך פורש מהחברה המפריעה לו ללכת אחר האמת שלו, הוא משלים בתוכו את היכולת ללכת בצורה שלימה ואמיתית אחר מחשבתו הזכה, ובכך הוא מכשיר את עצמו לקנות את שלימות הפרישות.

הרחבות

• הסכנה בקרבה לאנשי שלטון

וְהִתְמַדָּה בֵּין הַשָּׂרִים וְאֲנָשֵׁי הַגְּדֹלוֹת הַרְדֻּפִּים אַחַר הַכְּבוֹד וּמַרְבֵּים הַהֶבֶל. חז"ל לימדונו [אבות א, י]: "ואל תתודע לרשות". הרמב"ם מסביר: "וכן ההיודעות לשלטון, הביטחון ממנה בעולם הזה רחוק, והיא מפסידה הדת, כי לא ישגיח אלא במה שיקרבהו אליו. ואתה יודע סיפור דואג. זאת, והמלך אשר התקרב אליו משיח ה' ובחיר ה' ונביא" [פירוש המשניות ש].

• בחירת חברה טובה ובריחה מחברה רעה

לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִבְיֹאוּם הַבְּלִי חֲבָרֵיהֶם לְהַהֲבִיל גַּם הֵם כְּמוֹתָם. הרמח"ל עוסק כאן בהשפעתה הגדולה של החברה על האדם. הרמב"ם מדגיש בהלכות דעות עד כמה חשוב לשים לב לחברה ולסביבה שבהן האדם נמצא, עד כדי בריחה ממש במקום שאין בורה אחרת: "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר "הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע", ואומר "אשרי האיש וגו', וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים, ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע, יצא למערות... ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים" [הלכות דעות ו, א].

פֶּרֶק טו - בְּדַרְכֵי קְנִיַת הַפְּרִישׁוֹת

הקניין המובחר
התבוננות
בחסרונות
תענוגות העוה"ז

הנה הדרך המבחר לקנות את הפרישות הוא, שישתכל האדם בגריעות תענוגות העולם הזה ופחיתותם מצד עצמים ורעות הגדולות שקרובות ליולד מהם. כי הנה מה שמטה הטבע אל התענוגות האלה עד שיצטרף כל כך ותחבולות להפרישו מהם, הוא פתוי העינים הנפתים במקראה הדברים אשר הוא טוב וערב לכאורה, הוא הפתוי שגרם לחטא הראשון שיעשה, כעדות הכתוב (בראשית ג, ו), "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל, וכי תאוה הוא לעינים וגו' ותקח מפריו ותאכל". אבל פשיטתו אל האדם היות הטוב ההוא כוזב לגמרי, מדמה ובלי שום התמדה נכונה, ורעה בו אמתיו או קרוב להולד ממנו באמת, ודאי שימאס בו ולא יחפצהו כלל. על כן זהו כל הלימוד שצריך שילמד האדם את שכלו, להכיר בחלשת התענוגים האלה ושקרהם, עד שמאליו ימאס גם ולא יקשה בעיניו לשלחם מאתו.

הנה תענוג המאכל, הוא היותר מוחש ומרגש, היש דבר אבד ונפסד יותר ממנו? שהרי אין שעורו אלא כשעור בית הבליעה פיון שיצא ממנה ירד בבני המעים אבד זכרו ונשכח כאלו לא היה. וכך יהיה שבע אם אכל ברבורים אבוסים, כמו אם אכל לחם קבר, לו אכל ממנו כדי שביעה. כל-שכן אם ישם אל לבו החלאים הרבים שיכולים לבוא עליו מקמות אכילתו ולפחות הכבד° שמגיעהו אחר האכילה והעשנים המבהלים° את שכלו, הנה על כל אלה ודאי שלא יחפץ אדם בדבר הזה, פיון שטובתו אינה טובה ורעתו רעה.

ושאר כל ההנאות שבעולם כמו כן, אלו יתבונן בהם יראה שאפלו הטוב המדמה שבהם איננו אלא לזמן מועט ורעה שיכול להולד מהם קשה ורף, עד שלא יאות° לשום בעל שכל לשים עצמו בסכנות הרעות על רוח הטוב המועט ההוא. וזה פשוט.

מהלך קניית
הפרישות

וכשירגיל את עצמו ויתמיד בעינו על האמת הזאת, הנה מעט מעט יצא חפשי ממאסר הסכלות אשר חשף אוסר אותו בו, ולא יתפתה מפתויי ההנאות הכוזבות כלל, אז ימאס בהן וידע שאין לו לקחת מן העולם אלא ההכרחי, וכמו שכתבת.

מפסידי
הפרישות

והנה, כמו שהתבונן על זה הדבר גורם קניית הפרישות, כך סכלותו מפסיד אותו, וההתמדה בין השרים ואנשי הגדלות הרודפים אחר הכבוד ומרבים ההבל°, כי בראותו את היקר ההוא והגדלה ההיא, אי אפשר שלא תתעורר תאוותו בו לחמדם אותם, ואפלו לא יניח° את יצרו שינצח אותו, על כל פנים מידי מלחמה לא ימלט, והנה הוא בסכנה. וכענין זה אמר שלמה (קהלת ז, ב), "טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה".

ההתבודדות -
דרך להרחיק
את מפסדי
הפרישות

ויקר מן הכל הוא ההתבודדות, כי כמו שמסיר מעיניו עניני העולם, פן מעביר חמדתם מלבו. וכבר הזכיר דוד המלך עליו השלום בשבח ההתבודדות ואמר (תהלים נה, ז-ח), "מי יתן לי אבר פיינה וגו' הנה ארחיק נדד אלן במדבר סלה", והנביאים אלהו ואלישע מצאנו היותם מניחים מקומם על ההרים מפני התבודדותם, והחכמים החסידים הראשונים זכרונם לברכה הלכו בעקבותיהם, כי מצאו להם זה האמצעי היותר מוכן לקנות שלמות הפרישות, למען אשר לא יביאום הבלי חביריהם להבהיל גם הם כמוהם.

וממה שצריך לזהר בקניית הפרישות הוא, שלא ירצה האדם לדלג ולקפץ אל הקצה האחרון שבו רגע אחד, כי זה ודאי לא יעלה בידו, אלא יהיה פורש והולך מעט מעט, היום יקנה קצת ממנו ומחר יוסיף עליו מעט יותר, עד שיתרגל בו לגמרי, כי ישוב לו כמו טבע ממש.

הכבד - תחושת הכבודות. **והעשנים המבהלים וכו'** - השפעת האוכל הגס מחלישה את הכישרון השכלי. **שלא יאות** - לא ראוי. **יניח** - יאפשר.

ביאורים

פעמים רבות אנחנו נוטים להסתכל על ענייני עבודת ה' באופן פרקטי בלבד. הנחתי היום תפילין או לא? התפללתי, ברכתי או ששכחתי? נטיה זו, לעסוק כל הזמן בצד המעשי, מה עשיתי ומה לא, הינה נטיה טבעית. אך האם זו השאלה היחידה שאנו צריכים לשאול את עצמנו?

בעוסקנו בלימוד מידת הטהרה אנו מגלים כי ישנו רובד פנימי ויסודי מאוד שעוסק לא רק בשאלות מעשיות אלא בעיקר בכוונה ובמחשבה. עיסוק זה איננו ברובד הראשוני של כוונת פירוש המילים בזמן התפילה וכדומה, אלא בכוונה המתלווה לכל מעשה מצוה שאנו עושים, ושגורמת לנו לעשות את המצוה בפועל.

לא פעם כשאנחנו באים לקיים מצוה, מתלווית לפעולתנו כל מיני מחשבות זרות, ומניעים זרים עומדים ברקע בשעת עשיית המעשה. מידי פעם אנו חושבים על האנשים שסביבנו או על רווחים שיצאו לנו מהמצוה.

אדם שחושב על אינטרסים שונים בקיום מצוות, איננו שלם. אמנם הוא שומר על המידות הנפשיות שבנה לנו הרמח"ל עד כה - זהירות, זריזות, נקיות ופרישות, אבל עם כל זה יש פגם מסוים בדרך בה הוא עושה את המעשים. כאשר האדם פועל כשברקע ישנם מניעים שונים לפעולתו, קשה להגדיר שפעולתו הינה פעולה שלמה של עבודת ה', מפני שבסופו של דבר הוא מחפש בפעולתו לא רק את רצון ה'.

כאשר האדם פועל מתוך טהרה, ומישר את כל מעשיו ופעולותיו, הוא ממשיך ובונה קומה נוספת של מחשבה נכונה בתוך עשיותיו המדוקדקות. דרך התנהלות זו מכשירה את האדם ומכינה אותו להתרומם ולהתקדם הלאה במסילתם של הישרים.

הרחבות

• אהבת ה' המביאה לעיסוק תמידי בטוב

תהיה פונתו אל הטוב היוצא מן המעשה ההוא. האורחות צדיקים כתב שהאדם מגיע למדרגה זו שבה הוא מכון במעשיו דווקא לטוב היוצא מהם, מתוך עבודת ה' באהבה גדולה: "העובד מאהבה, עוסק בתורה ובמצוות והולך בנתיבות החכמה, לא מפני דבר שבעולם, ולא מפני יראת הרעה, ולא כדי לקבל הטובה, אלא עושה האמת מפני שהיא אמת" [שער האהבה].

• שעבוד כוחות הנפש לרצון ה'

בכל דרך דעהו והוא יישר ארחתיו. משימה זו, לדעת את ה' בכל דרכי האדם, היא משימה גדולה מאוד, וכך כותב הרמב"ם: "ראוי לאדם להעביד כוחות נפשו כולם לפי הדעת, כפי שהקדמנו בפרק אשר לפני זה, ולשים לנגד עיניו תכלית אחת, והיא: השגת ה', יתפאר ויתרומם, כפי יכולת האדם, רצוני לומר: ידיעתו. וישים פעולותיו כולן, תנועותיו ומנוחותיו וכל דיבוריו, מביאים אל זאת התכלית, עד שלא יהיה בפעולותיו בשום פנים דבר מפועל ההבל, רצוני לומר: פועל שלא יביא אל זאת התכלית" [שמונה פרקים ה].

בהמשך מסביר הרמב"ם עד כמה חשובה ועליונה מידה זו: "ודע, כי זאת המדרגה היא מדרגה עליונה מאוד וקשה, ולא ישיגוה אלא מעט, ואחרי הרגל גדול מאוד. וכשתזדמן מציאות אדם שזה עניינו - לא אומר שהוא למטה מן הנביאים, רצוני לומר: שהוא ינהיג כוחות נפשו כולם, וישים תכליתם ה' יתעלה לבד".

פרק טז - בבאור מדת הטהרה

הטהרה היא תקון הלב והמחשבות. וזה הלשון מצאנוהו אצל דוד שאמר (תהלים נא, יב), 'טהרה - יזכור הלב מהשפעת היצר (אף במעשים הגשמיים והתכריחיים) הטהרה היא תקון הלב והמחשבות. וזה הלשון מצאנוהו אצל דוד שאמר (תהלים נא, יב), 'לב טהור ברא לי אלהים'. וענינה, שלא יניח האדם מקום ליצר במעשיו, אלא יהיו כל מעשיו על צד החכמה והיראה ולא על צד החטא והתאוה. וזה אפלו במעשים הגופניים והחמריים, שאפלו אחרי התנהגו בפרישות, דהינו שלא יקח מן העולם אלא ההכרחי. עדין יצטרך לטהר לבבו ומחשבתו, שגם באותו המעט אשר הוא לוקח לא יכון אל ההנאה והתאוה כלל, אלא תהיה פונתו אל הטוב היוצא מן המעשה ההוא. על צד החכמה והעבודה, וקענין שאמרו רבבי אליעזר (נדרים כ ע"ב) שהיה מגלה טפח ומכסה טפחים ודומה למי שפפאו שד, שלא היה נהנה כלל ולא היה עושה המעשה ההוא אלא מפני המצוה והעבודה. ועל דבר זה אמר שלמה (משלי ג, ו), "בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחתיו".

ואמנם צריך שתדע, שכמו ששיך טהרת המחשבה במעשים הגופניים, אשר הם מצד עצמם קרובים ליצר, לשייתרחקו ממנו ולא יהיו משלו, כן שיך טהרת המחשבה במעשים הטובים הקרובים לבוורא יתברך שמו, לשלא יתרחקו ממנו ולא יהיו משל היצר, והוא ענין "שלא לשמה" המזכר בדברי רבותינו זכרונם לברכה פעמים רבות.

ואולם כבר נתבאר דברי החכמים זכרונם לברכה שיש מינים שונים של "שלא לשמה", הרע מפלם הוא שאיננו עובד לשם עבודה כלל, אלא לרמות בני האדם ולהרויח הוא כבוד או קמון, וזהו שאמרו בו (ירושלמי ברכות פרק א, הלכה א), "נוח לו שנהפכה שליטתו על פניו". ועליו אמר הנביא (ישעיה סד, ה), "ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקותינו".

ויש מין אחר של "שלא לשמה", שהוא העבודה על מנת לקבל פרס, ועליו אמרו (פסחים נ ע"ב), "לעולם יעסק אדם בתורה ובמצוות ואפלו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה". אף על כל פנים מי שלא הגיע עדין מתוך שלא לשמה אל לשמה, הרי רחוק הוא משלמותו.

ביאורים

התביעה המתבקשת מן האדם הטהור, להתנהל מתוך טהרה אמיתית, הינה תביעה רחבה מאוד, המכילה התייחסות לכל פרטי המחשבה המצורפים למעשה האדם. פעמים רבות פועל האדם מתוך כוונות קדושות וטהורות, אך למעשה מצטרף נדנדו קל של מחשבות זרות. אמנם מחשבות אלו אינן פוגמות פגימה משמעותית מאוד, אולם עם כל זה קשה להגדיר את הפעולה הזו כפעולה טהורה לגמרי.

על אף החסרון שקיים בעשיית המעשה בצורה שאינה טהורה לחלוטין, מדגיש הרמח"ל כי ודאי גם על אופן כזה של קיום המצוה אין המעשה נדחה, ועושהו מקבל עליו שכר. אבל זה לא מספיק. מי שהוא אוהב ה' באמת אינו מסכים להתפשר בדבר מהותי כל כך.

חוסר נכונותו של אוהב ה' האמיתי להתפשר בענייני טהרת המחשבה הינו חוסר נכונות טבעי ופשוט. כאשר האדם אוהב דבר גדול באהבת אמת, הוא מקריב את כולו למען הדבר. הקרבה זו נראית אולי למשקיף מן הצד כהקרבה קשה ולא נעימה, אולם לאוהב עצמו היא נותנת עונג ושמחה רבה.

טהרה זו של המחשבה, היא העיקר המשמעותי ביותר בעבודת ה'. כאשר מייחד האדם את ליבו לעבודת ה' שלימה, מקבלת כל עבודתו מעמד שונה ומרומם, והוא יוצק תוכן ומהות רצויים למעשיו. רק כאשר פועל האדם מתוך טהרה ניתן להגדירו כעובד ה' באמת. מדרגה זו של טהרת הלב היא זו שמבליטה את אבותינו הצדיקים, גדולי האומה, והיא אשר יוצרת את מדרגותיהם הגבוהות של הצדיקים.

הרחבות

• עשיית המצוות מתוך טהרת הלב

העקר לפניו שהלב יהיה טהור. הנביא ישעיהו מעביר את תוכחת הקב"ה לעם ישראל: "ויאמר אדני יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני ותהי יראתם אתי מצוות אנשים מלמדה: לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבניו תסתתר" [ישעיהו כט, יג-יד]. הקב"ה מוכיח את עם ישראל על כך שאף שהם מקפידים על קיום מצוות ה', ה'לב' חסר. הקשר אל הבורא מצטמצם לקיום מצוות מעשיות כחובה בלבד, ולא כדבר רצוי ואהוב. וכדברי הרד"ק שם: "כי מי שאינו עושה אלא מה שמצווה לבד ואינו מוסיף מעצמו אינו עושה הדבר מחפצו מרצונו".

בתוכחה זאת השתמש רבי יהודה החסיד: "וכשהוא נוטל ידיו ומברך או כשמברך על הפירות או על המצות השגורות בפי כל האדם יכוין לבו לברך לשם בוראו אשר הפליא חסדו עמו ונתן לו הפירות או הלחם ליהנות מהם וצוהו את המצות. ולא יעשה כאדם העושה דבר כמנהג ומוציא דברים מפיו בלא הגיון הלב. ועל זה חרה אף ה' בעמו ושלח לנו את עבדו ישעיה ואמר יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני ותהי יראתם אותי מצוות אנשים מלומדה". אמר הקדוש ברוך הוא לישעיהו, ישעיה ראה מעשי בני כי אינו אלא לפנים ומחזיקים בי כאדם שמחזיק ונוהג מנהג אבותיו בידו, באים בביתי ומתפללים לפי תפלות הקבועות כמנהג אבותם בלא לב שלם" [ספר חסידים מו].

אמנם מה שצריך לאדם יותר עיון ומלאכה רבה הוא תערובת האסור, דהיינו, שלפעמים האדם הולך ועושה מצוה לשמה ממש, שכן גזר אבינו שבשמים, אמנם לא יחדל מלשאת עמה אִיזה פנייה אחרת, או שישבחוהו בני האדם, או שיקבל שכר במעשהו.

ולפעמים אפלו אם לא יהיה מתכונן ממש לשישבחוהו, בשמח לבו על השבח ירבה לדקדק יותר, פעין מעשה של בתו של רבי חנינא בן תרדיון (עבודת זרה יח ע"א) שהיתה פוסעת פסיעות יפות, וכיון ששמעה שאומרים, "כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו", מינד דקדקה יותר. הרי התוספת הזו נולד מכת השבח ששבחוהו, ואמנם אף על פי שאסור פזה בטל במעוטו, על כל פנים המעשה שתערבת פזה בתוכו - טהור לגמרי איננו, כי הנה קשם שאין עולה על גבי המזבח שלמטה אלא סלת נקיה מנפה בשלש עשרה נפה (עין משנה מנחות י, ד), שכן טהר לגמרי מכל סיג, כך אי אפשר לעלות על רצון מזבחו העליון להיות מעבודת האל השלמה והמבחרת אלא המבחר שבמעשים הטהור מכל מיני סיג.

ואינני אומר שמה שהוא זולת זה יהיה נדחה לגמרי, כי הרי הקדוש-ברוך-הוא אינו מקפח שכר כל בריה ומשלם שכר המעשים לפי מה שהם, אמנם על העבודה התמימה אני מדבר, הראויה לכל אוהבי ה' באמת, שלא יקרא בזה השם אלא העבודה הטהורה לגמרי, שלא תהיה הפנייה בה אלא לשם יתברך ולא לזולתו. וכל מה שיתרחק מן המדרגה הזאת, כפי הרבות רחוקו בן ירבה החסרון בה. הוא מה שדוד המלך עליו השלום אומר (תהלים עג, כה), "מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ". ואמר כמו כן (שם ק"ט, קמ), "צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה", כי באמת העבודה האמתית צריכה להיות צרופה הרבה יותר מן הזהב ומן הכסף, והוא מה שאמר על התורה (שם יב, ז), "אמרות ה' אמרות טהורות, כסף צרוף בעליל לארץ מוקק שבעתים".

ומי שהוא עובד ה' באמת, לא יסתפק בזה במיעוט ולא יתרחק לקחת כסף מערב בסיגים ובדילים, דהיינו, עבודה מעורבת בפניות לא טובות, אלא הזך והטהור קראוי, ואז יקרא עושה מצוה כמאמרה שעליו אמרו זכרונם לברכה (שבת סג ע"א), "כל העושה מצוה כמאמרה, אין מושרין אותו בשורות רעות", וכן אמרו זכרונם לברכה (מדרים סב ע"א), "עשה דברים לשם פועלן ודבר בהם לשמן", והוא מה שבוחרים אותם שהם עובדי ה' בלב שלם, כי מי שלא נתדבק עמו יתברך באהבה אמיתית, צרוף העבודה הזאת תהיה לו לטרח ולמשא גדול, כי יאמר מי יוכל לעמוד בזה. ונאנחנו בני חמר ולודי אשה אי אפשר להגיע אל הזקוק והצרוף הזה. אמנם אוהבי ה' וחפצי עבודתו, הנה שמח לבם להראות אמונת אהבתם לפניו יתברך ולהתעצם בצרופה וטהרתה, הוא מה שסוסי דוד עצמו מאמרו (תהלים ק"ט, קמ), "ועבדך אהבה".

והנה באמת זהו המבחן שבו נבחנים ונבדלים עובדי ה' עצמם במדרגתם, כי מי שידע לטהר לבו יותר, הוא המתקרב יותר והאוהב יותר אצלו יתברך, הם המה הראשונים אשר בארץ המה אשר גברו ונצחו בדבר הזה, האבות ושאר הרועים אשר טהרו לבם לפניו. הוא מה שדוד מזכיר אל שלמה בנו (דברי הימים א' כח, ט), "כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות הוא מבין". וכן אמרו זכרונם לברכה (סנהדרין קו ע"ב), "רחמנא לבא בעי". כי אין די לאדון ברוך הוא במעשים לבדם שיהיו מעשי מצוה, אלא העקר לפניו שהלב יהיה טהור - לכן בה לעבודה אמיתית. והנה הלב הוא המלך לכל חלקי הגוף ונוהג בהם, ואם הוא אינו מביא עצמו אל עבודתו יתברך אין עבודת שאר האברים כלום, כי אל אשר יהיה שמה רוח הלב ללכת - ילכו. ומקרא כתוב בפרוש (משלי כג, כ), "תנה בני לבך לי".

טהרת העבודה

הטהור נקרא
עושה מצוה
כמאמרה"

דרגות עובדי
ה' - לפי שיעור
מידת הטהרה
("רחמנא ליבא
בעי")

ביאורים

כדי לקנות את מידת הטהרה כל מה שמוטל עלינו הוא להתבונן. לשים לב. לשים לב כמה תאוות העולם לא מספקות אותנו באמת, ועד כמה לכבוד אין משמעות אמיתית. להבחין בדמיון שמכזב בנו ונותן לנו תחושה שבכבוד ובתאוות טמון כל אושרנו. לזכור שכשאנו מגיעים אל היעד הנכסף שדמיינו לעצמנו, אנחנו מגלים שרימו אותנו ואין משהו אמיתי שבשבילו היה שווה לעבוד.

בנוסף, אנחנו שוכחים את העיקר, את האושר האמיתי. לכן עלינו לשים לב לעבודת ה' שאנו עומדים לבצע. לשים לב מה אנחנו עומדים לעשות. כמה אור וטוב אנחנו מביאים לעולם בכל מצוה. לשים לב לפני מי אנחנו עושים את המצוה - לפני בורא הכל, המטיב לכל.

כפי שמסיים הרמח"ל את הפרק, כשאנו לא מתבוננים הצד החומרי שבנו לא עוזב אותנו. אנחנו נשארים שפלים וגסים.

יש לנו נטיה טבעית לעולם החומרי. 'כח משיכה' כלפי מטה, לארץ. העולם ותענוגותיו מושכים אותנו אליו, והכוחות הנמוכים שבנו, התאוה והכבוד, שולטים בנו. ככה נולדנו.

כשאדם נולד, הכוחות הראשונים שמופיעים בו הם הכוחות השייכים לעולם החומרי. לאכול, לישון, לדאוג לעצמי. כוחות אלה הכרחיים כדי שהאדם יוכל להתקיים. אם הוא יעסוק כל הזמן בעולם הרוחני ולא ידאג לצד החומרי שלו, הוא לא יוכל לתפקד. לכן בתחילת דרכו האדם קונה את הכלים הבסיסיים לקיומו הפרטי. כשהוא גדל, מתפתחים בו כוחות חדשים. הוא מתבגר ויכול לתפוס את העולם בצורה כללית ופנימית יותר. מתפתחים בו כוחות של התבוננות ומחשבה. כוחות אלה דורשים אימון, ואם האדם לא יפעיל אותם הם לא יתפתחו. אם לא נעבוד על עצמנו ונתבגר, נשאר ילדים.

לכן אומר הרמח"ל שהעבודה הנדרשת היא התבוננות. להתרגל לשים לב לעולם הפנימי שקיים בתוכנו. להפעיל את הכוחות העדינים והנעלים יותר באדם, ולהיפגש עם האור הרוחני המאיר את עולמנו.

הרחבות

• שורש הנטייה לרדוף אחרי הכבוד

יְרַבָּה הַתְּבוֹנְנוֹתוֹ עַל תְּרֵמִית הַכְּבוֹד וּכְזָבִיו. הרב קוק מזהה את שורשיה של הנטייה לרדוף אחר הכבוד, ומתוך כך את הדרכים להשתחרר ממנה: "כל מה שהשלמות הפנימית יותר חסרה כן הטבע מחפש להשתלם לצד חוץ. רק במעמד שפלות הנפש יתעורר חשק להתהדר לפני אחרים, בין במה שיש בו בין במה שאין בו. ועל כן חייב האדם להגדיל את רושם השלמות הפנימית, ודבריו ביחושו להכרת עצמו לאחרים יהיו תמיד במשקל הראוי" [מידות הראיה, כבוד].

• ההתכוננות של החסידים הראשונים לתפילה

הָיָה שׁוֹהֵים שְׁעָה אַחַת קִדְּם תְּפִלָּתָם. מה טעם ראו החסידים הראשונים לשהות לפני התפילה? מטביר הרב קוק: "אף על פי שלפי מדת כל אדם די בכבוד ראש, דהיינו שלטון השכל אף על פי שמדותיו הטבעיות עוד אינן פונות בעצמן אל הטוב. אבל מדתן של החסידים הראשונים היתה נעלה מזה, הם לא מצאו די לשלמותם בהרמת מעלת השכל והשלטתו, ולהניח את הלב שהוא שורש המדות הטבעיות בטבעו הבהמי. כי אם היו שוהים שעה אחת, לישר גם כן דרכי טבעם, שהוא לבם, לאביהם שבשמים, שתהיה הנטייה הטבעית גם כן טהורה לפי השלימות העליון שהוא נוכח פני ה'" [עין איה ברכות ל].

רבי שניאור זלמן מלאדי מוסיף בעניין זה: "ולא היו חוששין לביטול תורה אף שתלמוד תורה כנגד כולם מפני שהיו מקשרים דעתם לאדון הכל ברוך הוא ביראה ואהבה עזה ודיקות אמיתית עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות, ומצות הדיקות האמיתית ביראה ואהבה היא גדולה ממצות תלמוד תורה וקודמת אליה, כמו שכתוב: 'ראשית חכמה יראת ה'' [שולחן ערוך הרב, הלכות תלמוד תורה ד, ה].

פרק יז - בְּדַרְכֵי קִנְיַת הַטְּהָרָה

קניית ה'טהרה'
ע"י התבוננות
בפחיתות תענוגי
העולם הזה

הנה הדרך להשיג המדה הזאת קל הוא למי שִׁכְבֵּר הַשְּׁתַדֵּל וְהַשִּׁיג הַמְדוּת הַשְּׁנוּיֹת^ו עַד הַנְּהָ. פִּי הַנְּה כְּשִׁיחֵשֵׁב וַיִּתְּבוֹנֵן עַל פְּחִיתוֹת תְּעוּגֵי הָעוֹלָם וְטוֹבוֹתָיו כְּמוֹ שֶׁתְּבַתֵּי לְמַעַלָּה, יִמָּאֵס בָּהֶם וְלֹא יִחְשַׁבֵם אֲלָא לְרַעוּת וְלַחֲסָרוֹנוֹת הַטְּבַע הַחֲמִרִי הַחֲשׂוֹן וְהַגָּס. וְבַהֲתַאֲמַת אֲצִלוֹ הַיּוֹתֵם מִמֶּשׁ חֲסָרוֹנוֹת וְרַעוּת וְדַאי שִׁיִּקַּל לוֹ לְהַבְדִּיל מֵהֶם וְלַחֲסִירָם מִלְּבוֹ, עַל פֶּן כָּל מַה שִׁיעֲמִיק וַיִּתְּמִיד לְהַכִּיר פְּחִיתוֹת הַחֲמִרִיּוֹת וְתַעֲנוּגָיו יוֹתֵר יִהְיֶה נֶקֶל לוֹ לְטַהֵר מַחֲשׁוֹבוֹתָיו וְלִבּוֹ שֶׁלֹּא לַפְנוֹת אֶל הַיָּצֵר כָּלֵל בְּשׂוֹם מַעֲשֵׂה מִן הַמַּעֲשִׂים, אֲלָא יִהְיֶה בְּמַעֲשֵׂים הַחֲמִרִים כְּאֲנוֹס, לֹא זוֹלָת^ו.

וְאִמָּנֵם, כְּמוֹ שֶׁטְהַרְתָּ הַמַּחֲשָׁבָה חֲלַקְנוּהָ לְשָׁנֵי חֲלָקִים, הָאֶחָד בְּמַעֲשִׂים הַגּוֹפְנִיִּים וְהָאֶחָד בְּמַעֲשֵׂי הָעֲבוֹדָה, כֵּן הָעֵינִי הַמְּצַטְרֵף כְּדִי לְקַנּוֹתָה יִתְחַלֵּק לְשָׁנֵים.

פִּי הַנְּה לְטַהֵר מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּמַעֲשֵׂי גּוֹפְנִיּוֹתוֹ, הַדֶּרֶךְ הוּא לְהִתְמַיֵּד הַסְתַּכְּלוּתוֹ עַל פְּחִיתוֹת הָעוֹלָם וְתַעֲנוּגָיו, כְּמוֹ שֶׁתְּבַתֵּי.

וְלְטַהֵר מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּמַעֲשֵׂי עֲבוֹדָתוֹ, יִרְבֶּה הַתְּבוֹנְנוֹתוֹ עַל תְּרֵמִית הַכְּבוֹד וּכְזָבִיו וַיִּרְגֵּל עֲצָמוֹ לְבָרַח מִמֶּנּוּ, אִזּוֹ יִנְקָה בַּעַת עֲבוֹדָתוֹ מִפְּנוֹת אֶל הַשְּׁבַח וְאֶל הַתְּהַלָּה אֲשֶׁר יִהְלֹוּהוּ בְּנֵי הָאָדָם וְתִהְיֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ פּוֹנֶה בִּיחּוּד אֶל אֲדוֹנֵיהָ אֲשֶׁר הוּא תְהַלְתָּנוּ וְהוּא כָּל טוֹבֵנוּ וְשִׁלְמוֹתָנוּ וְאָפְסוּ זוֹלָתוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים י, כא), "הוּא תְהַלְתָּךְ וְהוּא אֲלֵךְיָךְ".

וּמִן הַמַּעֲשִׂים הַמְּדַרְכִּים אֶת הָאָדָם לְבוֹא לִידֵי מִדָּה זוֹ, הוּא הַהֲזָמְנָה לְדַבְרֵי הָעֲבוֹדָה וְהַמְצָאוֹת, וְהִינוּ, שֶׁלֹּא יִכְנָס בְּקִיּוֹם הַמְּצוּהָ בְּפִתְעָא פְתָאם, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ עַדִּין מִיִּשְׁבַּת עָלָיו וַיִּכְלֹה לְהַתְּבוֹנֵן בְּמַה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, אֲלָא יִזְמִין עֲצָמוֹ לְדַבֵּר וַיְכִין לְבוֹ בְּמַתוֹן^ו עַד שִׁיִּכְנָס בְּהַתְּבוֹנְנוֹת, וְאִזּוֹ יִתְבוֹנֵן מַה הוּא הוֹלֵךְ לַעֲשׂוֹת וְלִפְנֵי מִי הוּא הוֹלֵךְ לַעֲשׂוֹת, שֶׁהָרִי, בְּהַכְּנָסוֹ בְּעֵינָיו הִזָּה קֵל הוּא שִׁישְׁלִיךְ מַעֲלֵיו הַפְּנִיּוֹת הַחִיצוֹנוֹת וַיִּקְבַּע בְּלִבּוֹ הַפְּנִיָּה הָאֲמִתִּית הַרְצִיָּה.

וְתִרְאֶה שֶׁהַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהֵים שְׁעָה אַחַת קִדְּם תְּפִלָּתָם^ו וְאָחַר כֶּף מִתְּפִלָּלִים (ברכות ל ע"ב), כְּדִי שִׁיִּכְנָנוּ לְבָם לְמִקּוֹם, וּבּוֹדָאֵי שֶׁלֹּא הָיוּ פּוֹנִים שְׁעָה אַחַת לְבִטְלָה, אֲלָא מִתְּפִלָּתָם וּמְכִינָם לְבָם לְתַפְלָה שֶׁהָיָה לָהֶם לְהַתְּפַלֵּל וְדוּחִים מַעֲלֵיהֶם הַמַּחֲשָׁבוֹת הַזְּרוֹת וּמִתְּמַלְאִים הִירְאָה וְהָאֲהָבָה הַצְּרִיכָה. וְאוֹמֵר (אייוב יא, יג), "אִם אֶתָּה הַכִּינּוֹת לְבָךְ וּפְרַשְׁתָּ אֵלָיו כִּפְףָךְ".

וְהִנֵּה מִפְּסִידֵי הַמְדָּה הֵם חֲסָרוֹן הַהַתְּבוֹנְנוֹת עַל הָעֵנִינִים שֶׁזָּכְרוּ, דְּהִינוּ, סְכָלוֹת פְּחִיתוֹת הַתְּעוּגִים, רְדִיפַת הַכְּבוֹד וּמַעוֹט הַהֲכָנָה לְעֲבוֹדָה. פִּי הַשְּׁנִים הָרִאשׁוֹנִים הֵם מִפְתִּים אֶת הַמַּחֲשָׁבָה וּמְשִׁיכִים אוֹתָהּ אֶל הַפְּנִיּוֹת, כְּאִשָּׁה הַמְּנַאֲפֶת אֲשֶׁר תַּחַת אִישָׁה תִּקַּח אֶת זָרִים, וְכִבֵּר וְקָרָאוּ הַמַּחֲשָׁבוֹת הַחִיצוֹנוֹת, "זְנוּת הַלֵּב", דְּכִתִּיב (במדבר טו, לט), "וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֶתֶם זְנִים אַחֲרֵיהֶם", פִּי נִמְצָא הַלֵּב פּוֹנֶה מִן הַמַּבְטֵשׁ הַשְּׁלֵם אֲשֶׁר הָיָה לוֹ לְקָשֶׁר בּוֹ, אֶל הַבָּלִים וְדַמְיוֹנוֹת פּוֹזְבִים. וּמַעוֹט הַהֲכָנָה גּוֹרֵם לְסְכָלוֹת הַטְּבַעִי הַבָּא מִצַּד הַחֲמִיר שֶׁלֹּא יִגְרַשׁ מִתּוֹכּוֹ וְהָרִי הוּא מְבַאֵשׁ אֶת הָעֲבוֹדָה בְּסִרְחוּנוֹ.

וּנְבַאֵר עֵתָה מְדַת הַחֲסִידוֹת.

דרכי העיון
לקניית ה'טהרה'
בהתאם לשני
חלקיה

ההכנה לעשיית
המצווה
מאפשרת
התבוננות

מפסדי ה'טהרה'

ביאורים

אחת העבודות הגדולות במהלך החיים היא ההבדיל בין עיקר לטפל. אם לא יודעים לעשות את ההבחנה החדה הזו אפשר בטעות לבלבל ביניהם, להפוך את העיקר לטפל ואת הטפל לעיקר. אם, למשל, יש מטלות שעליי לבצע, אך אני דוחה אותן ומשחק במקום לעשותן, אני יודע להבחין בין העיקר לטפל. הטפל הוא לא דווקא רע, אבל אם הוא דוחה את העיקר הוא שלילי. התפקיד של הטפל הוא להיות בצד ולא במרכז. הוא נטפל אל העיקר, ומתלווה אליו.

גם בעבודת ה' יש עיקר וטפל. הטפל במידת החסידות, למשל, הוא הצדדים החיצוניים שלה. זה יכול להתבטא באמירת מזמורים ובקשות, בצעקות או בבכי, בהתנדדות בצורה יוצאת דופן בזמן התפילה או בתעניות כמו צום ותענית דיבור. ההתנהגות הזו מושכת אנשים רבים, וסוחפת אותם להימשך לחסידות. זו לא סתם התנהגות שגרתית ורגילה, יש בה משהו מאוד מיוחד. אפשר לראות את האש בעבודת ה' ואת הרצון להתחזק ביראת שמיים. זה גורם לאנשים לחוש התרוממות רוחנית חזקה מאוד, ולכן הם נמשכים למעשי 'חסידות' כאלה.

אך זוהי חסידות ריקה, חסידות שאינה אמיתית. התנהגות כזו דומה לקליפת ביצה שאין אפרוח בתוכה. אין זה סותר את זה שלפעמים נראה מעשים כאלה אצל חסידים אמיתיים, אבל הם יבואו רק בתור טפל, כמשהו צדדי המתלווה לחסידות האמיתית.

כמו שאמרנו, המעשים הללו אינם רעים. הם אפילו יכולים לנבוע מיראת שמיים ומתוך רצון טוב להתגבר בעבודת ה'. אך זו לא חסידות, אלא להפך, זה מפחית מערכה של החסידות וגורם לאנשים לזלזל בה.

עד כאן למדנו מהי החסידות החיצונית. בהמשך יבאר הרמח"ל מהי החסידות האמיתית.

הרחבות

• חיקויים של חסידות

הנה לא על אלה נוסד החסידות כלל. הרמב"ם מבאר כיצד טעו אנשים לחשוב שהחסידות תלויה בסיגופים: "ואולם מה שעשו החסידים בקצת הזמנים, וקצת אנשים מהם גם כן, מן הנטיה אל הקצה האחד, כמו הצום, והקימה בלילה, והנחת אכילת הבשר ושתית היין, והרחקת הנשים, ולבישת הצמר והשיער, והשכינה בהרים, וההתבודדות במדברות - לא עשו דבר מאלה אלא על דרך הרפואה, כמו שזכרנו, ולהפסד אנשי המדינה גם כן; כאשר ראו שהם נפסדים בפגישתם וראיית מעשיהם, וחששו מהפסד מידותיהם בחברתם - הלכו מאיתם למדברות, ולמקום שאין שם אדם רע... וכאשר ראו הסכלים שאותם החסידים עשו אלו המעשים, ולא ידעו כוונתם - חשבו טובות, וכוונו אליהם, בחושבם שיהיו כמותם, והתחילו לענות גופותיהם בכל מיני עינוי, וחשבו שהם קנו לעצמם מעלה, ועשו טוב, ושבוזה יתקרב האדם לה'; כאלו ה' שונא את הגוף, ורוצה להמיתו ולאבדו. והם לא ידעו שאלו הפעולות רעות, ושבהן תושג פחיתות מפחיתויות הנפש. ואין משלם אלא משל סכל במלאכת הרפואה, שראה הבקיאים מן הרופאים שהישקו חולים נוטים למות סמים חריפים, והפסיקו מהם המזון, והבריאו מחוליים, וניצלו מן המות הצלה גדולה. ואמר אותו הסכל: אם אותם הדברים מבריאים מן החולי, כל שכן שיעמידו הבריא על בריאותו, או יוסיפו בה, והתחיל לקחת אותם תמיד, ולהתנהג בהנהגת החולים - שהוא יחלה בלא ספק. כן אלו, חולי הנפשות הם בלא ספק, בלקחם הרפואה על הבריות" [שמונה פרקים ד].

פרק יח - בבאור מדת החסידות

חשיבות ביאור החסידות עקב טעויות הבנתה

מדת החסידות צריכה היא באמת לבאור גדול, כי מנהיגים רבים ודרכים רבים עוברים בין רבים מבני האדם בשם חסידות ואינם אלא גלמי חסידות, בלי תאר וכלי צורה וכלי תקון. ונמשך זה מחסרון העיון וההשקלה האמתית אשר לבעלי המדות ההם, כי לא טרחו ולא נתיגעו לדעת את דרך ה' בידיעה ברורה וישירה, אלא התחסדו והלכו כמה שנגדמן להם לפי הסברה הראשונה, ולא העמיקו בדברים ולא שקלו אותם במאזני החכמה. והנה אלה הבאישו את ריח החסידות בעיני המון האנשים, ומן המשכילים עמהם, באשר כבר יחשבו שהחסידות תלוי בדברי הכל או דברים נגד השכל והדעה הנכונה ויאמינו היות כל החסידות תלוי רק באמירת בקשות רבות ונדוניים גדולים ובכיות והשתחיות גדולות ובסגופים הזרים שמיית בהם האדם את עצמו, כטבילות הקרח והשילג, וכיצא בדברים האלה. והנה לא ידעו, כי אף על פי שקצת דברים אלה צריכים לבעלי תשובה, וקצתם ראויים לפרושים, הנה לא על אלה נוסד החסידות כללי כי אם הטוב שבמנהיגים האלה הוא ראוי להתלוות אל החסידות.

החסידות בנויה על חכמה עמוקה

אך מציאות החסידות עצמו הוא דבר עמוק מאד להבינו על נכון, והוא מיסד על יסודות חכמה רבה ותקון המעשה בתכלית, אשר ראוי לכל חכם לב לרדף אחריו, כי רק לחכמים להשיגו באמת, וכן אמרו זכרונם לברכה (אבות ב, ה), "לא עם הארץ חסיד".

